

eltávolították mindent, ami művészi és szellemi értéket jelentett a mai Németországban.

Ami megmaradt, azt a *Reichskulturkammer*-be tömörítették. Ez a szervezet, melynek vezetői kánonszerűen, a pápáénál szigorúbban vett csallhatatlansággal döntenek minden kulturális kérdésről, felöleli, megfelelő szakosztályokba tömörítve, az összes képzőművészeket, írókat, zenészeket és színészeket, akiket a Harmadik Birodalom elég fajtisztnak talált és akiknek ilymódon „megengedte“, hogy művészileg alkossanak. A Reichskulturkammerbe való tartozás *előfeltétele* annak, hogy valaki cikket írhatson, képet állíthasson ki, könyvet jelentessen meg, stb. A „faji szellem“ ellen való vétkezést a tagság megvonásával büntetik, ami egyet jelent a keménytelenséggel. Maga a szervezet, mint minden szervezet, amit a németek alkotnak, kifogástalan. Ami azonban az eredményeket illeti, azok még a hivatalos felfogás szerint sem kielégítőek. (Cs. Gy.)

A HÁROMSZÁZEVES „ÉRTEKEZÉS“. A nagy filozófusok, akikkel rendszerint csak kisszámú szövegmagyarázónak, szaktudósnak vagy eszmékért lelkesedő embernek van dolga, időnként közdicsőségre tesznek szert, ami újra fényt kölcsönöz nevüknek. A bölcsészet nagyjainak a megújulódása általában századonként egyszer fordul elő. *Descartes* most lép be a hirnév e rövid szakába: háromszáz éve, hogy legnevezetesebb műve, az *Értekezés a módszerről* megjelent.

Ez a híres értekezés kétségkívül több, mint nagy bölcséleti könyv, több, mint Spinoza *Ethikája* vagy Kant három *Kritikája*. Valóban történelmi írás.

Egyik művében, aminek címe többet ér, mint a szövege, *Maxime Leroy* *Descartes*-ot így nevezi: „filozófus álarcával“; s mincs is félreismertebb szerző, mint a legnagyobb francia filozófus. Titokzatos volt, mint ember, teli elővigyázattal és sajtóságos óvatossággal, gondosan ügyelve arra, hogy elrejtse igazi arcát. Azonban a titoknak a kedvelése, ami sokáig éltette hollandiai magányában, korántsem elég ahhoz, hogy indokolja azokat a torzításokat, amiket gondolatának kellett elszenvednie.

Legendakör, cartesiusi mitológia-fajta alakult ki már régóta, ami részévé vált bizonyos francia propagandának. A cartesiusi ráció, ahogy nevezik, olyan közhely, amit rendszerint a francia „mértéktartással“, *Ile-de-France* és *Touraine* jól tilolt kertjeivel, a jezsuita kollégiumok utódjaiban, a lyceumokban tanított „humanitásokkal“, *Racine* kellemével, *Clèves* hercegnő bájával együtt emlegetnek. Mindent elkövettek, hogy úgy mutassák be *Descartes*-ot, mint valami választékos bölcselőt, mint valami rózsákat, pázsitot, udvarias formát, polgári bölcsességet, *Horátius*-verseket kedvelő közjegyzőt. Sőt ennek a propagandának voltak iszonyatosabb oldalai is: a háború alatt láttunk tanárokat, mint *Chevaliert*, akik a marnei ütközetet úgy jellemezték, mint az iskolás könyvek sajátos *Descartes*-jának győzelmét Németország filozófiai barbárságán.

Elég, ha megtekintjük *Hals* *Descartes*-arcképét a Louvreban, a mélyen ülő szemeket, a malkacs homlokot, a keserű ajkakat, hogy nevesünk a róla alkotott hivatalos képeken. A valóságban az *Értekezés a módszerről*, amiben *Descartes* először nyilatkozik meg teljesen, filozófiai fordulatot jelent. Több, mint az *Ethika*, mert a polgári értelem történelmi kiáltványa, mint ahogy *Szent Tamás* *Summája* a hűbériség korabeli értelem kiáltványa volt, mintahogy *Marx* művei a proletár értelem kiált-

ványává lettek.

Amikor történelmi kiáltványt mondunk, merészséget is mondunk. Mi sem jellemzi jobban Descartesot, mint a vakmerőség, illetve az az erény, amit Descartes az erkölcsi értékek első sorába helyez, s amit nagylelkűségnek nevez. Az ember épp olyan merész volt, mint a gondolata. Életrajzírói elmesélik, hogy egyszer kalózok kezébe került s noha egyedül volt, önuralma tiszteletet keltett maga iránt.

Igy kell látni Descartesot: készen, hogy kardot rántsón. Ez a filozófus — katona is, harcoló tudós, noha megveti a háborút és a katonai pályát, amit egy darabig követett.

Kétségkívül, a modern gondolat már előtte is jelentkezett: az egész renaissance kifejlődéséről tanuskodik és a renaissance előtt, a középkor, amit bizonyos történelmi felfogás a sötétség korszakának nevezett, teli a hírnökeivel. Descartes előtt élt Leonardo da Vinci és Vinci előtt *Nicolaus Cusanus*.

De más egy új értelmi típus fokozatos kifejlődése és ismét más ennek az újnak a tudatra ébredése. A görög gondolat nem várt Platonra, hogy kialakuljon, de Platon volt az, aki a görög gondolatot önmagára eszméltette.

Az *Értekezés a módszerről* az a könyv, ami a fiatal polgári értelmet létezésének és eszközeinek teljes tudatára juttatja. Descartes előtt élt Galilei, Kepler. De Descartes az, aki a gondolat új formáinak szabályait kidolgozza, szemben a dogmatikus hűbériség korabeli szabályokkal, amiket a teológia fejezett ki s a kinyilatkoztatás uralt.

Descartes kétségkívül elővigyázatos s még azt mondja, hogy Isten biztosítja az emberi tudás igazságát, de a meggyőződésnek az a formája, amivel mondja, nem valami meggyőző. Az emberi szellem az, amin a tudás alapszik: az ismeretnek pedig van egy eszköze, a felfogás (*l'entendement*): kettő nincsen. Isten nem hiányzik Descartes világából, de az igazság nincs alávétve, az igazság ténylegesen csak az embernek az igazság felfedezésére szolgáló képességétől függ. Ez a helyzet-változás — forradalmi.

A gondolat jogainak és hatáskörének új térfoglalása egy igen pontos találmányon alapszik, egy új matematikai módszer felfedezésén, amelyben a gondolat tevékenysége csillan föl. A benne rejlő matematikus teszi Descartesot merésszé. Abban a pillanatban, hogy feltalálja az analitikus geometriát, azaz rájön a módjára, hogy miként fejezzen ki egyetlen mértani figurát, teljes egészében tudatosodik benne az emberi felfogás hatalma, amely az algebrával a tér ura lesz. Így kezdődik a világ matematikai meghódítása, amely azután a tudomány fejlődését meghatározza. Annak a tudománynak a helyére, amely, mint a hűbériség tudománya, a minőségek elemzésén alapszik, Descartes a mennyiségek számításán alapuló tudományt helyezi.

A szellem, amely képesnek érzi magát a világ felmérésére, a maga alkotta technikával, nagyratörésében nem ismer határt. Ezért leplez le az *Értekezés* minden hagyományos és jártasságból megőrzött ismeretet. Semmi sincs, ami ne állhatná meg ítéletét. Minden letárgyalható e törvényszék előtt. Előbb a teológia igazságai, majd sorra kerül a XVII. század minden politikai és erkölcsi igazsága is.

Ezek a jellegzetességek természetesen nem merítik ki Descartes újszerűségét. Nem lenne korának embere, ha nem fejezné ki a felfejlődő polgári társadalom értékeit. Ez a társadalom nem érdek nélküli. Uralmat akar alapítani; hódítójellegű; társadalom, amely nemsokára a világ ipari átalakítását vállalja magára. Igaz, hogy Descartes az értelem.

által felállított igazságok uralmának lehető legszélesebb kiterjesztésére tör, de ugyanakkor alkalmazásukra is gondol. Csak olyan tudományról tud, amely valamennyire alkalmazásra is lel: nincs modernebb vonás, mint a pusztán szemlélődésnek a visszautasítása. Az antik gondolat nem tulajdonított fontosságot a tudományok alkalmazásának, a technikát, a gépeket legfeljebb szórakoztatóknak látta. De Descartes szüntelenül egy magát alkalmazó szellem eredményeiről álmodozik, például az emberi élet meghosszabbításáról. A modern gondolat nagy törekvését fejezi ki, mikor azt mondja, hogy az ő módszere végülis az embereket „a természet uraivá és birtokosaivá” teszi. Descartesnak ez az álma a történelem egyik nagy szava. Azzal a pillanattal, hogy az ember hódítóknak tekinti magát, hadiállapotban a természettel, megnyílnak a modern idők. Ezek már nem a bölcs kertész vonásai, aminek oly gyakran tüntették fel Descartesot.

Gondolatának ma már igen sok eleme halott. Mikor Descartes a fel fogás jellegzetességeit meghatározza, oly kifejezéseket használ, amelyekben ott az idealizmus csirája. A híres „gondolkodom, tehát vagyok”, alávetve a létezés bizonyítékát a tudat elsőbbségének, a postcartesiusi idealizmusoknak veti meg az alapját. Senki jobban nem mutatta meg, mint Marx a Szent Császában a cartesiusi gondolat kétarcúságát, amelyből egyszerre idealizmus és racionalizmus is ered, amelyek a XVIII. század materializmusába torcolnak.

Descartes jól látja a hatásokat, amiket a gondolat az anyagi világra gyakorolhat, de nem látja ugyanennek a gondolatnak az anyagi eredőjét. A „gyakorlat”, amiről Marx beszél, csak mint következmény áll előtte. Talán mert idegenül áll az emberek kollektív tevékenységének eszméjével szemben. A cartesiusi gondolat még magános ember gondolata...

A polgári gondolatban a cartesiusi lendület kihunyt. A polgári gondolat eljutott a tagadások korához. A mai valóban haladó gondolat átveszi ennek a lendületnek az örökségét. (Paul Nizan)

A PALESZTINAI HISZTADRUTH. A világgazdaság, ellenére az emelkedő konjunkturának, a nagy munkanélküliséget nem győzte le: a gazdasági rendszer új elrendezést kíván. Minket ebből a nemzetközi szempontból érdekel Palesztina is, mint a nagy munkaalkalmak országa, bár nem kevésbé megérdemli figyelmünket a zsidók szociális átalakulása dolgozókká.

A munka szervezésének szocialisztikus akaratcentruma Palesztinában a Hisztadruth, a zsidó munkások szakszervezete. A Hisztadruth 1923 óta tagja a Szakszervezeti Internacionálénak. A Hisztadruth vállalt feladataiban és tagjai összetételében lényegesen meghaladja az európai szakszervezetek kereteit. A munkások mellett megszervezte a tömegtelepek farmereit is s a dolgozó zsidó nép gazdasági, szociális, politikai és nemzeti érdekeit képviseli. A Hisztadruth vezeti a palesztinai munkáosztály szociális harcát s egyidejűleg iránytszabó tényezője a Yishubnak, a zsidó nemzeti közösségnek. A törekvés, mely szintézist keres a munkások szociális harci szervezete s a nemzeti önrendelkezés között, tekintettel valamennyi európai szocialisztikus szervezet nemzeti magatartására, manapság egyáltalán nem újdonság. A nemzeti szervezett regresszió változatai ugyanolyan mértékben fenyegetik Palesztina dolgozó népét, mint Európa demokratikus népeit.

A munkaviszonyok szociális alakítása csak egyik része annak a tevékenységnek, amit a zsidó szakszervezeti szövetség kifejt. Mindenek-